

Razvoj prikaza pokreta u likovnom izrazu djece rane i predškolske dobi

---

Tomić, Vlatka

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:535872>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**RAZVOJ PRIKAZA POKRETA U LIKOVNOM
IZRAZU DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI**

VLATKA TOMIĆ

Split, 2021.

Odsjek Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Studij Preddiplomski sveučilišni studij

Predmet Likovni izraz u ranom i predškolskom odgoju 2

**RAZVOJ PRIKAZA POKRETA U LIKOVNOM IZRAZU DJECE RANE
I PREDŠKOLSKE DOBI**

Student:

Vlatka Tomić

Mentor:

doc. dr. sc. Marija Brajčić

Split, rujan, 2021.

Sadržaj

1. Uvod.....	6
2. Početci dječjeg likovnog izražavanja	8
2.1. Faze razvoja dječjeg likovnog izražavanja.....	9
2.2. Likovni simboli	11
2.2.1. Izražavanje linijama, krugom i kvadratom	13
2.2.2. Čovjek.....	14
2.3. Prikazivanje pokreta (Od 4. godine)	18
2.4. Motivi i zadatci koji potiču dječje likovno stvaralaštvo	19
2.5. Uloga odgajatelja.....	20
3. METODOLOGIJA	22
3.1. Cilj istraživanja	22
3.2. Istraživačka pitanja.....	22
3.3. Zadatci istraživanja	23
3.4. Varijable	23
3.5. Uzorak djece.....	23
3.6. Instrumenti i postupak istraživanja	23
3.7. Postupak provođenja	23
4. REZULTATI.....	24
5. Likovni uradci djece	26
5.1. Radovi mlađe djece	26
5.2. Radovi starije djece	28
6. Zaključak.....	33
7. Literatura.....	34

SAŽETAK

Likovna sposobnost prikaza pokreta na slici individualna je sposobnost, koja se značajno mijenja kroz vrijeme. Temeljni razvoj takve sposobnosti primarno se može promatrati u razdoblju od rane i predškolske dobi pa sve do razdoblja puberteta. U ovom radu prikazati će se rezultati istraživanja razvoja pokreta u likovnom izrazu djece rane i predškolske dobi. Istraživanje je provedeno analizom crteža djece u tri dobne skupine: mlađoj, srednjoj i starijoj. Podatci dobiveni istraživanjem vrednovani su na temelju određenih kriterija, kako bi se pronašli isti ili različiti razvojni simboli među crtežima. Varijable su dob i spol, osvrćući se konkretno na dob (ili stupanj razvoja ili u manjoj mjeri i na spol djeteta). Takvi ishodi su bitni s pedagoškog stajališta jer je razvoj dječjeg likovnog izričaja značajan cilj aktivnosti likovne kulture i očekivanih kompetencija djece. Rezultati istraživanja uspoređeni su sa dosadašnjim teorijama o razvoju pokreta u dječjem likovnom izričaju.

Ključne riječi: likovna sposobnost, djeca, likovni izričaj, pedagoško stajalište, istraživanje

SUMMARY

The artistic ability to display movement in a picture is an individual ability that changes significantly over time. The fundamental development of such an ability can primarily be observed in the period from early preschool age all the way to puberty. This paper will present the results of research on the development of movement in the artistic expression of children of both early and preschool age. The research was conducted by analyzing drawings of children in three age groups: younger, middle and older age group. The data obtained from the research was evaluated on the basis of certain criteria in order to find the same or different developmental symbols among the drawings. The variables are age and gender, focusing specifically on the child's age (or stage of development, or to a lesser extent the gender of the child). Such outcomes are important from a pedagogical point of view because the development of children's artistic expression is a significant goal of the activities of art and the expected competencies of children. The results of the research are compared with previous theories on the development of movement in children's art expression.

Key words: artistic ability, children, artistic expression, pedagogical point, research

1. Uvod

Kod teme *Razvoj pokreta u dječjem likovnom izražavanju* nailazimo na mnogo teorija i mišljenja. Bodulić smatra kako je dječje crtanje odraz dječje emocije, mašte, memorije ekspresije te da je stvaralački čin (Bodulić, 1982:33).

Nadalje Belamarić navodi kako je likovni jezik ili likovni izraz djece dana i urođena sposobnost izražavanja - komuniciranja i oblikovanja (Belamarić, 1987: 9-11). Tu sposobnost djeca ne preuzimaju, ne uče od društvene okoline, nego se ona razvija iz prirodnih potencijala dječjeg bića u vidu spontane interakcije unutrašnjeg svijeta djeteta i njegove vanjske okoline. Putem svojstava i značenja oblika djeca iskazuju sadržaje kojima se bavi njihova svijest, a koji nam inače nisu dostupni. Također tumači da likovni jezik djece omogućuje uvid u događanja u njihovoj svijesti, pa njegovo upoznavanje i razumijevanje ima izvanredno značenje za sve koji se bave odgojem i životom djece, za roditelje i odgajatelje, za nastavnike početnih razred, za pedagoge i psihologe te za psihijatre. Prema tome, likovne stvaralačke sposobnosti razvijaju se ili oslabljuju onoliko koliko je pojedinom djetetu dato ili uskraćeno pravo njegove individualnosti. Odgojno - obrazovni rad u području likovne kulture vrlo je važan u razvoju predškolske djece. Zbog toga se ne može o likovnoj kulturi govoriti samo uže stručno, u estetskom smislu, već je to područje važno zbog mnogostranog razvoja djece.

Autori Herceg et al. smatraju da općeobrazovni segment likovne kulture ima za cilj, u okviru mogućnosti dobi, upoznati djecu s likovnom umjetnošću, kultivirati njihov odnos prema likovnim vrijednostima te razvijati likovnu kreativnost. Uz to, likovna kultura pruža velike mogućnosti za razvoj djeteta, njegovih sposobnosti, kao i onih koje će predstavljati osnovu rada i proizvodnje, jer je likovno oblikovanje u različitim materijalima zapravo uvođenje u svaki rad i proizvodnju (Herceg et al, 2010:44).

Bodulić smatra da je izražavanje u likovnom smislu poseban doživljaj za svaku osobu koja želi prenijeti neku poruku ili izraziti svoje osjećaje i unutarnje stanje. U likovnoj umjetnosti se istovremeno možemo izgubiti i pronaći. Kada se djeca bave kreativnim radom, njih nije briga kako će netko ocijeniti njihov rad, je li on dobar ili loš, već uživaju u samim radnjama vezano stvaranja likovnih radova; slikanju, rezanju, lijepljenju papira. To znači da su usmjereni na proces stvaranja, a ne na krajnji rezultat, što treba i poticati kod djece. Nadalje, kod djeteta je potrebno poticati njegov osobni izraz i viđenje svijeta koji ga okružuje bez kritika i ispravljanja. Crtež koji predstavlja univerzalni način izražavanja u likovnoj umjetnosti i stariji je od pisma. Pokretač razvoja crteža bila je mašta s jedne strane i potreba s

druge strane što je crtež učinilo osnovom u likovnom umjetničkom izražavanju (Bodulić, 1982).

Škrbina navodi kako je crtež prvi jezik kojim se pojedinac služio, način izražavanja koji je stariji od pisane riječi te da je ono važan način kojim pojedinac može izraziti sebe i kao takav može pružiti informacije o razvoju, emocionalnom i kognitivnom funkcioniranju. Djeci je crtanje uobičajen način izražavanja i komunikacije s okolinom (Škrbina, 2013:109-111).

Tanay navodi kako je svako likovno djelo određena likovna cjelina koja za promatrača predstavlja određeni likovni tekst što ga on „čita” promatrajući tu likovnu cjelinu, (likovno djelo) što znači da se i kroz dječji crtež može iščitati koju je poruku dijete htjelo prenijeti (Tanay, 1988:9).

Winner (1982.) je naglasio kako je izraz dječje umjetnosti poprilično složen, čak i kod vrlo male djece i da razvoj crteža nije jednostavna stvar. Autor povezuje odnos dječjeg crteža s razvojem kognitivnih sposobnosti (Winner,1982 prema Škrbina, 2013:111).

2. Početci dječjega likovnog izražavanja

Belamarić smatra kako razvoj osnovnih sposobnosti likovnog izražavanja kod najmlađe djece teče određenim, moglo bi se reći programiranim redom, a svaka razvojna faza nastavlja se na prethodnu. Nakon ovladavanja hodanjem te svladavanja osnovnih pokreta rukama, djeca počinju pokazivati interes za pojedine radnje. U nizu tih radnji, prije ili kasnije, najčešće između druge i treće godine, ovisno o razvoju pojedinog djeteta i pogodnostima koje mu okolina pruža, ono će svoju pažnju usmjeriti na još jednu djelatnost. Dijete će primijetiti da roditelji ili ostali članovi kuće „po površini nekog papira pokreću, pomiču ruku u kojoj drže izduženi predmet - olovku ili nešto slično“. Prvom prilikom kada dijete dođe do olovke i papira, unutrašnji će ga impuls pokrenuti da se u tome i okuša. Dijete će činiti točno ono što je vidjelo - pokretat će ruku s olovkom po površini papira. Ne pomiče dijete svoju ruku mehanički i njegovu ruku po papiru ne vode mali i veliki mišići ruke, nego njegova svijest koja je percipirala i zapamtila pokrete pri pisanju te šalje impulse mišićima i uhodava ih u tu novu aktivnost, u njezin makroaspekt, koji je prva faza pripreme djeteta za pisanje odnosno crtanje (Belamarić, 1987:25).

Prema Marijanu Jakubinu, djecu predškolske dobi postupno se upoznaje s likovnim jezikom, komunikaciji s likovnim djelima i likovnim izražavanjem te stvaranjem određenim likovnim tehnikama, kao što ih se postupno uči jezičnom i pismenom izražavanju i stvaranju. Najprije ih se uči prepoznavati i pisati slova, od slova sastavljati riječi, od riječi rečenice, pa naposljetku složenije govorne i pismene strukture. Slično tako je poželjno postupati i u području likovne kulture, upoznavajući ih sa osnovama i temeljima likovne kulture, a potom i složenijim likovnim strukturama (Jakubin, M. 1999:10).

Grgurić i Jakubin s druge strane smatraju da djetetov crtež prvenstveno trebamo gledati kao njegov osobni izraz, a potom kao likovni izraz. Kroz likovni izraz upoznajemo se sa psihom djeteta te sa njegovim unutrašnjim stanjem. Postoje razna gledišta o tomu zašto se dijete voli likovno izražavati. Neki kažu da je to urođena sklonost za igru, drugi tvrde kako dijete ima unutarnju potrebu za izražavanjem, dok treći naglašavaju motoričku aktivnost kao osnovu likovnog izražavanja. Dijete se likovno izražava kako bi prikazalo ono što ga zanima i uzbuđuje (Grgurić, Jakubin, 1996:27).

Prema Vygotskom na prve dječje crteže možemo gledati, prije kao na geste, nego kao na crteže u strogom smislu riječi (Vygotski, 1978).

Jean Piaget smatra kako je za razvoj djeteta nužno da je ono samostalno, slobodno i aktivno istražuje svijet oko sebe jer tako izgrađuje sebe kao osobu, a jedan od načina spoznaje svijeta oko sebe je i likovno stvaralaštvo.

Brešan navodi da dijete na svojim likovnim radovima prikazuje kako je ono doživjelo određeni oblik ili događaj crtežom ili slikom. U svom izričaju odabire sredstvo, najčešće boju koju voli te tako pokazuje svoju osobnost i svoju percepciju stvarnosti. (Brešan, 2008: 10)

Većina autora smatra kako se likovno izražavanje djece najviše počinje razvijati tek poslije pete-šeste godine starosti. Značajna se odstupanja najvjerojatnije pojave još kasnije, ali u manjoj i drugačijoj mjeri pojavljuju se već puno ranije (Duh, 2012: 19 prema Zupančić i Hudoklin, 2016).

2.1. Faze razvoja dječjeg likovnog izražavanja

Prema Grgurić i Jakubin u razvitku djetetova likovnog izražavanja istodobno teče nekoliko procesa sazrijevanja i učenja:

- razvitak psiho-motorike ruke, šake, prstiju i ovladavanje instrumentom rada. (olovkom, kistom...)
- spoznavanje okoline i razvitak znanja o njoj,
- razvitak, potreba i sposobnosti prikazivanja okoline i to od simbolizacije, preko prikazivanja onoga što dijete „zna“ o okolini (intelektualni realizam), pa do prikazivanja onoga što stvarno objektivno može vidjeti u okolini (vizualni realizam).

Sva ova tri procesa međusobno su čvrsto isprepletana s različitim naglaskom na jednom, drugom ili trećem, u ovisnosti o uzrastu djetetovu. (Grgurić, Jakubin, 1996:30)

Grgurić i Jakubin navode osnovni Linquetov model koji možemo uočiti u većini periodizacija dječjeg likovnog izražavanja (Linquet, u Beisl, 1978 prema Grgurić, Jakubin, 1996:30-31), a to su:

- Faza šaranja, kao početnog likovnog izražavanja (do 4. godine). Prevladava psiho-motorički i osjetilni djetetov doživljaj i užitek pri povlačenju linija, dok pokušaj prikazivanja okoline dolazi na kraju te faze kao „slučajno postignut crtež“ ili faza „slučajnog realizma“. U slučajno postignutom crtežu dijete uočava sličnost s nekim predmetom i crtežu daje ime (Grgurić, Jakubin, 1995: 30- 31). U ovom razdoblju djeca se počinju upoznavati s pojmom crtanja, uživaju u šaranja, iako na tim crtežima nema prepoznatljivih i namjernih oblika, međutim sama činjenica da ostavljaju trag na papiru, zidu, podu i namještaju predstavlja im zadovoljstvo. Nasumični pokreti i nedefinirani oblici nakon nekog vremena počinju se

pretvarati u simbole, obično okrugle jer je to najprirodniji pokret ruke. Dijete u ovom razdoblju koristi čitavu ruku, dok olovku drži cijelom šakom. Ovdje je bitna uloga odrasloga odnosno njegova reakcija na djetetovo likovno izražavanje, kako bi se nadalje poticala djetetova likovna kreativnost.

□ Za fazu dječjeg realizma (od 4. do 10. godine), karakteristično je nastojanje da se okolina reprezentira. Psiho-motorika se stavlja u službu tog cilja (Grgurić, Jakubin, M., 1995:31)

□ Rana faza dječjeg realizma (od 4. do 6. godine) – okolina je prezentirana, ali s egocentričnog, osobnog stajališta, s izrazitim emocijskim elementima i detaljima. Uz nezrelost motoričkog i spoznajno-iskustvenog aspekta, sve to daje djetetovu crtežu obilježje osobnog, neobjektivnog i sa stajališta preslikavanja - „neuspjelog“, „nezrelog“ djela.

Autor Huzjak se referira na Liguetov koncept intelektualnoga i vizualnoga realizma te navodi kako djeca crtaju ono što znaju te da su sposobna i prije faze intelektualnog realizma sposobna crtati prema predodređenom motivu, ponekad bez gubitka ekspresivnosti likovnog izraza (Huzjak, 2013).

□ Faza intelektualnog realizma (od 6. do 11. godine)- dijete i dalje prikazuje okolinu, i pokazuje kako mu je znano bogatstvo sadržaja, informacija i spoznaja te mnoštvo predmeta i njihovih obilježja (znanja o predmetima, ne puko viđenje predmeta).

□ Faza vizualnog ili optičkog realizma (od 11. do 14. godine) je faza zanemarivanja znanja o predmetima i njihovim objektivnim odnosima radi uspostavljanja njihovih prividnih odnosa kako ih zadaje narav čovjekove percepcije (Butina, 1982 prema Grgurić i Jakubin, 1996.) u zakonima konstantnosti veličine i oblika, usprkos objektivnom iskrivljenju zbog perspektive, interpozicije i kontrasta. Zbog emocijske neutralnosti detalja te spoznajno i tehnički visoko elaborirana izraza, ova se faza udaljuje od dječjih faza i približava se izrazu odraslih.

G.H. Luquet je razvojne faze dječjeg likovnog izražavanja podijelio na četiri faze, a prema Boduliću (1982) to su:

1. faza slučajnog realizma - odgovara imenovanju šare.
2. faza neuspjelog realizma - odgovara crtanju predsheme i sheme ljudskog lika i drugih sadržaja.
3. faza intelektualnog realizma - očituje se u bogatstvu sadržaja crteža, naročito u narativnoj fazi kada dijete međusobno povezuje sadržaje crteža.

4. faza vizualnog realizma - počinje kada dijete na osnovi vlastitih vizualnih iskustava, a ne na osnovi specifičnog arhajskog dječjeg mišljenja i škrtog znanja, uvjerljivije likovno oblikuje (Bodulić,1982:32).

Prema Boduliću, Luquetova podjela je najprihvatljivija jer je sve što dijete likovno oblikuje stvarno i njegov dječji realizam (Bodulić, 1982).

Tablica 1. *Faze misaonog i likovnog djetetova razvoja i stupnjevi kreativnog procesa .* (Grgurić- Jakubin, 1996:97)

Godine starosti	1.2.3.	4.5.6.	7.8.9.10.	11.12.13.14.15.	16.17
mišljenje	predpojmovno	konkretno predoperacijsko	konkretno operacijsko	apstraktno	
pristup okolini	spontani			intelektualno vizualni	
faze likovnog razvoja	faza izražavanja primarnim simbolima (faza šaranja)	faza izražavanja složenim simbolima (faza sheme)	faza intelektualnog realizma	faza vizualnog realizma	likovni pojmovni sustavi
stupnjevi kreativnosti	kreativnost spontane aktivnosti		kreativnost usmjerene aktivnosti	kreativnost invencije	kreativnost inovacije

Tablica 1. nam prikazuje likovni izraz djeteta koji prolazi kroz faze uvjetovane godinama starosti, mišljenjem i pristupom okolini.

2.2. Likovni simboli

Prema Belamarić likovni izraz, odnosno likovni jezik najmlađe djece osniva se na likovnim simbolima koji svojim oblikom i odnosima izražavaju neku unutrašnju ili vanjsku stvarnost djeteta (Belamarić, 1987).

LINJE su prvi likovni znakovi kojima djeca počinju likovnu igru i izražavanje. To se obično događa oko druge godine, no može se dogoditi i ranije ili kasnije, što ovisi o razvoju pojedinog djeteta te pozitivnom ili negativnom djelovanju okoline na razvoj njegovih likovno-izražajnih sposobnosti. Linijama djeca izražavaju događanja, odnosno njihova poimanja i viđenja koja nadržavaju predmetnost i konkretnost vizualnog svijeta, čemu linije, zbog svoje jednodimenzionalnosti, najviše odgovaraju (Belamarić,1987: 14).

KRUŽEĆE LINIJE same po sebi donose i određuju prostor, tj. označavaju kretanje prostorom.

VIBRIRAJUĆE LINIJE najčešće izražavaju unutrašnju životnost nečega, unutrašnje, vanjskom oku nevidljivo treperenje života. Djetetu starome oko četiri godine nametnuta je shema čovjeka. Takav oblik čovjeka djetetu je prazan i mrtav. Stoga, uzduž ruku i nogu dvaju nacrtanih oblika ono dodaje vibrirajuće linije da njima oživi te oblike. Vibrirajuće linije dalje znače prodiranje kroz prostor, a također sposobnost kretanja. Isto tako, kružeće linije mogu značiti oživljavanje nekog oblika.

Prepoznatljivost predmeta postavlja se kao mjerilo vrijednosti i uspješnosti dječjih likovnih radova, a dojam slobodnog kretanja linija, što se obično naziva ŠARANJE. To se smatra manjkavošću rada, odnosno djetetovom nedoraslošću i nesposobnošću. Tako dolazimo do dvostrukog nerazumijevanja, nerazumijevanja sadržaja za koje su djeca zainteresirana i nerazumijevanja načina dječjeg izražavanja tih sadržaja. Kako se u tim kretanjima, vrstama i strukturama linija doslovno ne vide i ne prepoznaju konkretni oblici i sadržaji, tu dječju aktivnost nazvali smo „šaranjem” (Belamarić,1987: 18).

NIZ kraćih linija ili točaka znači da je dijete uočilo neku pravilnost, neko ponavljanje odnosa, odnosno ritam. Time ono usvaja pojam reda.

RAVNE LINIJE da bi ostvarilo ravne linije, dijete mora prekinuti i zaustaviti spontanu tendenciju kružnog kretanja rukom te usmjeriti i voditi ruku u nekom smjeru i manje ili više održati liniju ravnom. To zahtijeva neki stupanj namjere, koncentracije i kontrole ruke. Ravne linije kao usmjereno kretanje, odnosno kretanje u jednom smjeru zapravo znače otkrivanje prve dimenzije - smjera prostora. U različitim momentima, situacijama i odnosima ravne linije mogu značiti životnu snagu, energiju, što će se vrlo često pojavljivati u kasnijim primjerima dječjih radova.

VODORAVNE, HORIZONTALNE LINIJE označavaju širenje u prostoru, odnosno prostiranje, vodoravnost zemlje i orijentaciju u prostoru.

OKOMITE VERTIKALNE LINIJE obično izražavaju neko kretanje uvis ili u dubinu, što pokazuje da je dijete otkrilo sljedeći element orijentacije u prostoru. U isto će vrijeme i postupno dijete otkriti da živa bića, ljudi i više životinje imaju jasnu okomitu os koju održavaju dok su živi. Tako vertikalna postaje ekvivalent za živo i aktivno, odnosno za rast. Na taj način dijete izražava svoju vlastitu životnost.

KOSE LINIJE se javljaju kao prijelaz iz okomitog u vodoravni položaj pa u tom smislu i one znače kretanje, zatim se javljaju kao simbol za nestabilnost, nesigurnost, pad. Rijetko će kada dijete nacrtati potpunu vertikalnu, ona će obično biti malo nagnuta i povijena i time iskazivati da je riječ o nečem živom, pokretnom.

KRUG je prvi oblik - lik koji djeca pronalaze i ostvaruju. On se polako izdvaja iz prijašnjeg ritmičkog, kružnog i vremenski neodređenog kretanja postupnim usporavanjem i kontroliranjem toka i kretanja linija.

2.2.1. Izražavanje linijama, krugom i kvadratom

Djeca u dobi od 2. do 4. godine

VRSTE I SNAGA LINIJA - u likovnim radovima, odnosno crtežima najmlađe djece javljaju se različite linije. Svojim osobinama (ravne, zakrivljene), smjerom (okomite, vodoravne, kose), duljinom, čvrstoćom i tamnoćom te uvijek novim odnosima, one omogućuju djeci jednostavno i jasno izražavanje različitih sadržaja. Linije su izraz djetetova osjećaja za neko svojstvo svijeta. To može biti lakoća, mekoća, prozračnost, nježnost i sl. Dijete se poistovjećuje s takvim osjećajima pa to spontano unosi u linije koje postaju tanke i svijetle, odnosno lake i nježne, što zahtijeva relativno visok stupanj kontrole ruke (Belamarić, 1987:27-28).

KRETANJE u najranijim likovnim radovima djece, pojava kružećih i vibrirajućih linija govori o kretanju kao univerzalnoj pojavi koja istodobno sadrži doslovno kretanje prostorom, životnost sudionika u događanja i sile koje su uzrok svemu tome (Belamarić, 1987: 31).

RADNJE promatrajući neku radnju najmlađa djeca obično usmjeravaju pažnju na samu aktivnost - činjenje koja uvijek sadrži neki oblik, neku vrstu kretanja.

ŽIVA BIĆA svojstvo linija često su medij kojim djeca izražavaju svoja poimanja živih bića. Dijete u dobi od 2. do 4. godine shvaća čovjeka kao živu energiju, kao aktivnu silu, a za izražavanje toga najpogodnija je linija.

2.2.2. Čovjek

Djeca u dobi od 2. godine do 4. godine

Nakon poimanja čovjeka kao izdvojenog živog bića sa sposobnošću kretanja, izraženih krugom i linijama, djeca usmjeruju pažnju na drugu bitnu sposobnost čovjeka i ostalih živih bića, na sposobnost percepcije.

Škrbina navodi da djeca ima tendenciju početi crtati blizu vrha papira te kretanja slijeva nadesno. Tendencija početka crtanja blizu vrha papira ukazuje na glavu kao početni stadij crtanja ljudske figure. Mala djeca često glavu ljudske figure crtaju preveliku u odnosu na tijelo što je rezultat lošeg planiranja odnosno ne ostavljanja dovoljnog prostora za ostale dijelove tijela (Škrbina., 2013:89).

PERCEPCIJE - uskoro nakon stvaranja svog prvog simbola za živa bića, a nekad istodobno, djeca u taj oblik počinju unositi manje krugove. Obično se smatra da su to oči, veliki krug je glava, a linije ruke i noge. Međutim, kao što krug ne znači glavu nego cjeloviti živi sustav, ni mali krugovi u njemu ne znače oči nego općenito sposobnosti ili funkciju percipiranja (Belamarić, 1987: 55).

OČI - dijete u početku svim oblicima crta po jedno oko. Sigurno je da dijete u ljudi stvarno vidi po dva oka. Međutim, ono nije zainteresirano za njihov broj i opis, nego su oči sastavni dio svih sposobnosti percipiranja, što dijete izražava jednim krugom, koji likovno znači otvor, kanal kojim unutrašnje biće - svijest prima informacije o vanjskom svijetu (Belamarić, 1987:56).

USTA I NOS - najmlađa djeca uglavnom ne pokazuju interes za usta, osim ako netko na tome inzistira. U prirodnom razvoju to se javlja malo kasnije. Simbol za usta obično je krug. Horizontalna crtica za usta ili zakrivljena crtica - „nasmiješena“ usta tuđi su dječjem poimanju jer znače zatvorena usta, usta koja ne obavljaju svoju namjenu. Još kasnije djeca će se zainteresirati za nos. Ne možemo reći kakva su njihova poimanja tog oblika, jer im je već prije nametnuta shema u vidu vertikalne crtice, dvaju kružića ili L oblika, te se time potiskuje njihova vlastita interpretacija (Belamarić,1987:60).

RUKE I NOGE - od općeg poimanja čovjeka kao cjeline koja živi i kreće se, malo-pomalo djeca počinju usmjeravati svoju pažnju na najpokretnije dijelove čovjeka i ostalih živih bića. Obično se ponajprije pojavljuju linije koje znače ruke i noge, točnije živu snagu u njima, a zatim šaka i stopala kao krajnji nosioci kretanja i radnji.

TRUP je u poimanju najmlađe djece neodvojivi dio živog sustava i cjeline živih bića. Iako je trup vizualno najveći dio, djeca ga dugo vremena previđaju. Trup se češće pojavljuje u crtežima starije djece. Inače je trup prikazan kroz osnovni simbol- krug, te se javljaju samo simboli koji izravno ili neizravno znače udove (Belamarić, 1987:62).

KOSA obično počinje interesirati djecu oko četvrte godine, no kao i uvijek, to se može dogoditi mnogo ranije ili kasnije. Kao za sve drugo, i za kosu svako dijete pronalazi svoj vlastiti izraz, pa sve njegove osobe imaju isti simbol za kosu. Simbol kose može biti samo jedna ravna ili zadebljana crta položena ili usmjerena uvis. To može biti i mnoštvo linija koje iz osnovnog kruga izlaze radijalno poput sunčevih zraka, mogu biti kružeće, vibrirajuće te niz ravnih ili zgusnutih crta postavljenih na vrh glave ili tako da prate zaobljenost glave. Kao simbol za kosu može se pojaviti krug ili bilo koji nepravilan oblik. Tek starija djeca, od pet godina nadalje, u svojim crtežima počinju crtati kosu donekle prema vizualnim opažanjima te kao oznaku spolova (Belamarić, 1987:65).

ODJEĆA - najmlađa djeca obično nemaju interesa za crtanje odjeće. No, ako se zbog bilo čega njihova pažnja usmjeri tome, odjeća se pojavljuje u svojoj funkciji omatanja, oblačenja. Ako je opazilo odjeću, dijete će je još jednostavnije predložiti krugovima postavljenim pored simbola za čovjeka. Te će krugove objašnjavati kao „kaputiće“ ili „suknjice“.

Djeca u dobi od 4 do 5 godina

SLOŽENI SIMBOL - pojedine razvojne faze mogu u različite djece trajati različito dugo. Složene simbole neka djeca počinju crtati mnogo ranije, a neka kasnije. Međutim najčešće se javljaju u djece od 4 do 5 godina. Pojava složenih simbola ukazuje na to da je dijete počelo svoju pažnju usmjeravati na dijelove koji tvore neku cjelinu. Pojedine dijelove označava osnovnim simbolima i od njih sastavlja cjelovit oblik, kao oblik čovjeka, koji i takav ostaje simbol. Prijašnje značenje kruga kao simbola za cjelovitost živog sustava odnosno čovjeka,

postupno se mijenja te on preuzima značenje glave. Uz to dijete unosi pojedinosti koje pokazuju da se oblici po nečemu međusobno razlikuju. Također se javlja i razlika u spolu, koju djeca počinju uvoditi, te je ono najčešće naznačeno kosom (Belamarić, 1987: 67).

TRANSPARENTNOST - cijelom duljinom hlača vide se noge, pa izgleda da su hlače prozirne. Ta, već dugo poznata pojava u dječjim crtežima naziva se transparentnošću, a javlja se zato što dijete najprije crta ono što zna o nekom obliku, a ne ono što trenutno vidi. Osim toga noge su važnije od hlača, one su stalan i uvijek prisutan dio čovjeka, što hlače nisu. Međutim najvažniji razlog što djeca te dobi nikad ili gotovo nikad ne crtaju nepotpuno ili djelomično skriveno živo biće ili oblik jest intuitivno znanje o ulozi cjelovitosti bez koje živi sustavi ne mogu postojati (Belamarić, 1987:72-73).

Grgurić i Jakubin su naveli kao primjer crtanje kuće, gdje dijete ne prikazuje samo fasadu kuće, nego i interijer sa svim predmetima koje voli. Ovdje se radi o viđenju koje je rezultat znanja i predodžbe (Piaget, 1975 prema Grgurić, Jakubin, 1996:61).

VELIČINE dječjih oblika rijetko odgovaraju stvarnim vizualnim mjerama i odnosima. Osim kad prostor slike određuje veličine pojedinih oblika, drugi je česti razlog važnost nekog oblika za dijete.

Prema Grgurić i Jakubin veličine na crtežu možemo povezati sa tzv. emotivnom proporcijom što je jedan od načina likovnog izražavanja djeteta. Dijete će predmete ili likove koji za njega predstavljaju nešto važno znatno povećati, a ostalo će nacrtati u manjoj veličini bez obzira na omjer njihove veličine u stvarnosti. Ako su djetetu dva lika jednako važna, npr. slon i miš, ono će ih likovno izraziti kao jednako velike, jer nema razloga da budu različite veličine (Grgurić, Jakubin, 1996:64).

PREDIMENZIONIRANJE - kada zbog nečega jedan dio tijela postane djetetu osobito važan, taj dio može biti veoma povećan, predimenzioniran. Povećati će npr. jedno uho da može bolje čuti, ili produžiti ruke i noge kako bi prikazao da figura na crtežu nešto dodiruje ili trči.

Međutim prema Grgurić i Jakubin ono što mi vidimo kao iskrivljenje ili pretjerano izduživanje pojedinih dijelova tijela, djeca ne vide. U djetetovom izrazu nema ničeg pogrešnog (Grgurić, Jakubin, 1996).

POKRET- u dobi između četiri i pet godina djeca se nalaze na prijelazu od poimanja kretanja kao opće pojave k uočavanju pokretanja udova u ljudi.

Djeca u dobi od 5 do 6 godina i starija

PROFIL - u toj dobi djeca obično otkrivaju da se oblik može promatrati s više strana i da su te strane međusobno različite. Kad je riječ o čovjeku i njegovu licu ono se vidno razlikuje gledano sprijeda i sa strane. Crtanje jednog oka u često potpunom okruglom obliku i bez ostalih podataka znači da je taj oblik čovjeka dijete zamislilo sa strane, iz profila (Belamarić, 1987: 76).

RAZLIKE MEĐU OSOBAMA - osim razlikovanja prema spolu, izraženom dugom ili kratkom kosom te odjećom dijete donosi i razlike među pojedinim oblicima. Osobe se razlikuju bojom i kvalitetom kose, vrpčama u njoj, te uzorcima odjeće (Belamarić, 1987:77).

MINIJATURA - neka djeca pokazuju veliku sklonost i sposobnost za crtanje vrlo sitnih, minijaturnih oblika. U još sitnije oblike glava dijete ucrtava nos, usta i oko. Za crtanje tako minijaturnih oblika potreban je vrlo oštar vid i sposobnost izrazite kontrole ruke, pa je to zajedno s očito dobro razvijenom sposobnošću zamišljanja i predočavanja, rjeđa i specifična pojava među djecom koju ne treba ometati nego omogućiti da se prirodno razvija.

LICE - u ranijoj dobi djeca obično crtaju sva lica na isti način i ona uglavnom imaju oči i usta te nos, što, kako smo vidjeli, ne potječe uvijek iz njihova vlastitog opažanja. U ovoj dobi djeca opažaju oblik, vrstu i boju kose. U očima se pojavljuju šarenice, a usta mogu biti otvorena, zatvorena, nasmiješena, sa zubima ili bez njih. Djeca crtaju naočale i brkove ako ih netko ima. Ako se njihova pažnja posebno usmjeri na lice, dodat će obraze, čelo, bradu, a ako crta lice neke određene osobe dijete će opaziti da ona ima npr. bore na čelu, madež pored nosa i bubuljice na bradi. Djeca počinju uočavati sve više detalja na licu.

SHEME - izvorni i originalni način poimanja i viđenja ljudskog lika uglavnom nalazimo u najmlađe djece. Međutim, to najčešće ne traje dugo, jer kad ta djeca počnu crtati prve krugove pune velikih značenja za njih, netko odrasli smatra da je došlo vrijeme da se djetetu pokaže kako se crta čovjek (Belamarić, 1987: 83). Kada crta svoje prve simbole za živa bića, u svijesti djeteta pokreću se nama nepoznata, odnosno potpuno zaboravljena viđenja. U

njemu i za njega tek nastaje svijet u svojim najvećim i općim obrisima bez konkretnih predmeta, pojedinosti i detalja.

Prema Tanayu (1988) shema nije zatvoreni sistem znakova i značenja već sistem koji omogućuje djetetu da sazrijeva, i paralelno sa svojim psihofizičkim razvojem, razvija vlastite ideje na papiru. Dakle shema je način na koji dijete najkraćim putem pronalazi odgovore na podražaje okoline. Istom shemom kruga dijete može prikazati čovjeka, konja, psa, lisicu, sve na istom crtežu (Tanay, 1988:58).

2.3. Prikazivanje pokreta (Od 4. godine)

Prema Belamarić djeca te dobi pokazuju poseban interes za pokrete udova u ljudi i to se odražava u njihovim likovnim radovima. Ljudsko tijelo može zauzeti bezbroj položaja. Dijete zamjećuje da se ovisno o položaju tijela mijenja njegov oblik, pa ga tako počinje i crtati (Belamarić, 1987).

Dijete za izradu crteža prvo zapaža dinamiku i sposobnost kretanja, pa prema tome odabire motiv i temu crteža. Potom opaženu energiju i dinamiku zabilježi u svom crtežu te ju na taj način sam sebi objasni i osvijesti, a potom će na razne načine pokušati prikazati pokret koji ovisi o dobi i sposobnosti zapažanja i prilagodbe svog crteža novim izazovnim rješenjima. Kod mlađe djece pokret je najčešće prikazan u frontalnom obliku ljudskog tijela s određenim karakternim linijama (npr. kružnim, spiralnim, izlomljenim) pokraj raširenih ruku i nogu koje odaju da je prikazani lik u nekoj motoričkoj akciji, skoku, trčanju i slično. Time daje do znanja da su njegovi udovi „živi“ i pokretljivi. Starije će dijete biti sposobnije vizualno percipirati promjene na tijelu u pokretu pa će na taj izazov odgovoriti konkretnijim likovnim rješenjima; produljivanjem udova, umnožavanjem istih, izražavanjem različitih položaja tijela, kao i primjerice, uzdignutim likom od nacrtane linije tla u akciji skakanja. Za prikaz lika ili njegovih dijelova u pokretu dijete pronalazi različite individualne načine i rješenja pa je tako i profil jedan od načina kojim starije dijete želi dati do znanja da je lik u pokretu.

Bodulić napominje kako je vrlo bitno pustiti da djeca sama, dožive tj. izvode pokret prije samog likovnog izražavanja, odnosno da ga prikažu onako kako ga i vide. Dijete često izražava pokret izduživanjem i povećavanjem dijelova tijela lika u crtežu. U fazi intelektualnog realizma ponekad dijete prikazuje akciju u određenom vremenskom slijedu (Bodulić, 1982).

Razna su istraživanja provedena na temu pokreta u likovnom izražavanju djeteta. Pa je tako Goodnow provela istraživanje na temelju dječjih radova (od 5 do 10 godina) na kojemu je lik koji hoda i lik koji trči. Zaključak tog istraživanja jest da djeca mlađe dobi prikazuju najmanji stupanj prilagodbe crteža. Rezultati kod najmlađe djece odnosili su se uglavnom na likovna rješenja usmjeravanja stopala pod širim kutom kod prikaza osobe koja trči u odnosu na onu koja hoda. Porastom dječje dobi, djeca su u svom likovnom prikazu pokreta promijenila položaj ruku i nogu likova, dok su promijene položaja tijela zabilježene tek kod djece između 9/10 godina. Na temelju ovih rezultata može se zaključiti da su djeca u početku sposobna mijenjati samo rubne i sporedne dijelove lika u pokretu (ruke, stopala i dijelove lica), a tek kasnije razvijaju sposobnost mijenjanja jezgre prikaza (tijela) (Goodnow, 1977, 1978.).

Hildreth je promatrajući djecu u procesu izrade crteža pokušala zaključiti crtaju li djeca najprije cjelinu, pa zatim detalje ili obrnuto. Zaključila je da se na crtežima najčešće najprije pokazuje opća kontura onoga što dijete crta, a kasnije se javlja veći ili manji broj detalj. Mlađa djeca češće crtaju detalje ne vodeći računa o cjelini, dok se kod starije djece uočavala tendencija crtanja osnovne konture i naknadno dodavanje detalja (Hildreth, 1941. prema Škrbina, 2013:90).

2.4. Motivi i zadatci koji potiču dječje likovno stvaralaštvo

Karlavaris drži da likovni odgoj ima sljedeću važnost: uvesti dijete u svijet likovne kulture, da ga likovno odgaja, likovno obrazuje i da svoje stečeno znanje koristi u životu i radu.

Podijelio je zadatke likovnih odgoja na:

1. likovno opismenjivanje i osposobljavanje za vizualnu komunikaciju kao opću osnovu za razvoj likovne kulture, sposobnosti, međuljudskih odnosa, uspješnog rada i proizvodnje.
2. razvoj likovnog izražavanja i doživljavanja umjetničkih djela, formiranje kriterija za procjenjivanje estetskih vrijednosti, upoznavanje i korištenje likovno-tehničkih sredstava, razvoj likovne sposobnosti.
3. opće kultiviranje ličnosti i njenog senzibiliteta, razvoj sposobnosti, posebice kreativnih, koje se mogu upotrijebiti u svim situacijama, emancipacija ličnosti i jačanje kritičke svijesti, kao i tolerancija (Karlavaris, 1988).

Autor Tanay navodi sljedeće motive:

- motivi za upoznavanje sa prostorom mogu biti npr. učionica s klupama, dječja soba, školsko igralište...
- motivi za upoznavanje volumena mogu biti kuće, stolovi u prostoru, stolice u razredu, geometrijska tijela u prostoru kao bačve za vino...
- motivi za upoznavanje kontrasta površine mogu biti npr. krov, pokošena trava, čipka, riba, pješćana obala i more...
- motivi za upoznavanje kontrasta oblika i niza ploha mogu biti kuće, stubišta, fasade, kišobran, harmonika, neboderi...
- motivi za upoznavanje kontrasta i ritma boje mogu biti duga, tkanine u boji, krila leptira, kesteni, krovovi kuća u nizu...(Tanay, 1988).

Prema Šipek postoji nekoliko načina da kod djece pobudimo interes za likovno izražavanje i stvaranje onog što ih okružuje: usmjeravanje pažnje, aktiviranje sjećanja, maštanje, zamišljanje i igra likovnim materijalima (Šipek, 2015).

2.5. Uloga odgajatelja

U provođenju likovnih aktivnosti s djecom nema mjesta pravilima, zakonitostima i kritici jer su oni momentalni zagušivači kreativnosti, slobode, samopouzdanja i radoznalost. (Balić Šimrak, 2010:6).

Nekoliko je osnovnih aspekata rada kad je u pitanju likovnost u ranoj i predškolskoj dobi:

- uvažavanje i prihvaćanje dječjeg autentičnog likovnog izraza u skladu s razvojnim karakteristikama dobi djeteta;
- omogućavanje pristupa raznolikim likovnim materijalima i tehnikama likovnog stvaralaštva;
- osiguravanje vremena i prostora za likovne aktivnosti;
- omogućavanje djetetu da usvoji posebne likovne vještine kad su u pitanju likovni materijali i likovne tehnike;
- upoznavanje djeteta s likovnom umjetnošću putem slikovnica, reprodukcija, posjeta galerijama i muzejima.

Važno je da su odrasli uključeni u likovni proces:

- spremni odgovoriti na poruku koju im dijete šalje;
- spremni pridati i naglasiti važnost pojedinog dječjeg uratka;
- i sami imali iskustvo likovnog stvaranja kako bi se što kompetentnije nosili s ulogom likovnog pedagoga. (Balić Šimrak, 2010:7)

Tanay navodi da je predškolska dob vrijeme i prostor simbola odnosno faza intezivnog prodiranja djeteta u simboličke sustave vlastite kulture. Zadatak odgoja jest tzv. uloga „vrtlara”, što znači da je uloga odgajatelja da osigura djetetu simboličke sustave vlastite kulture u što većem bogatstvu i raznolikosti kao npr. u obliku riječi, zvukova, kretanja, boja, ljudi te da mu prepusti da se njima igra, da gradi svoje svjetove mašte, ukratko da njima „stvora”. Nadalje ističe kako je jezik koji se razvija između odraslih i djece vrlo važan za razumijevanje i obogaćivanje percepcije, a odgajatelj treba biti posebno oprezan u izricanju sudova koje upućuje djetetu o njegovu crtežu i onome što crta. Odgajatelj će steći povjerenje djece tako da promatra svaki crtež s interesom, da sluša djetetova objašnjenja i posvećuje vrijeme i pažnju kako bi ušao u njegov svijet. (Tanay, 1988:56-58)

3. METODOLOGIJA

Za ovo istraživanje u vrtiću provedena je kvalitativna metodologija, odnosno studija slučaja uz analizu literature. Brajčić prema Yin navodi da je studija slučaja, odnosno kvalitativna metodologija korisna za istraživanje dubinskih procesa, njihove strukture i fleksibilnosti. Podaci dolaze uglavnom od dokumentacije, arhivskih zapisa, intervjua, izravnih promatranja, sudionika promatranja i fizičkih artefakata. Studija slučaja uključuje rad na terenu, prezentiranje nalaza te pisanje izvješća. Metoda studije slučaja sastoji se od niza istraživačkih postupaka usredotočenih na rješavanje problema nekog jediničnog sustava u kontinuumu njegovih situacija. Jedinični sustav može biti pojedinac, obitelj, socijalna skupina, organizacija ili njen dio, te politička zajednica (Yin,1994). Istraživanje na bazi metode slučaja ima slične faze i komponente kao i svako drugo znanstveno istraživanje, ali ima i svoje specifičnosti. U metodi slučaja istraživanje je ograničeno na razdoblje intervencije i nacrt istraživanja kod metode slučaja više je određen praksom. Obično rezultati analize slučaja koriste izravno praksi (Fischer i Bloom 1982: 11; Halmi 1995: 141-143 prema Brajčić 2021:141).

3.1. Cilj istraživanja

Analizom dječjih likovnih uradaka istražiti na koji način djeca rane i predškolske dobi prikazuju dinamiku i pokret u likovnom izražavanju te ustanoviti razlike u prikazu kod djece mlađe i starije dobne skupine. Na temelju istraženog pokušati utvrditi slažu li se rezultati istraživanja s poznatim teorijama o razvoju pokreta u dječjem likovnom izražavanju.

3.2. Istraživačka pitanja

Istraživačko pitanje 1: Djeca starije dobne skupine češće prikazuju pokret u likovnom izražavanju.

Istraživačko pitanje 2: U likovnim uradcima djece starije dobne skupine prikaz pokreta je točniji i prepoznatljiviji.

Istraživačko pitanje 3: Djece mlađe dobne skupine vrlo rijetko prikazuju pokret u likovnom izražavanju.

Istraživačko pitanje 4: Kod djece starije dobne skupine češće nailazimo na dinamični prikaz na likovnom uratku.

3.3. Zadatci istraživanja

Na osnovi prikazanog videozapisa, razgovora i demonstracije, likovno prikazati pokret.

3.4. Varijable

Zavisne: prikaz pokreta, dob

Nezavisne: broj djece u skupini

3.5. Uzorak djece

60 djece u dobi od 4 do 7 godina (djece mlađe, srednje i starije odgojne skupine)

3.6. Instrumenti i postupak istraživanja

Istraživanje je provedeno u tri vrtičke skupine, 4 radna dana.

3.7. Postupak provođenja

- kontaktirati voditeljicu Dječjeg vrtića Popaj u Splitu te dogovoriti sastanak

-na sastanku upoznati voditeljicu sa ciljem i svrhom istraživanja

-upoznati s istraživanjem odgojiteljice u čijim ću skupinama provoditi istraživanje - istraživanje provesti u dogovorenim terminima s odgajateljicama

- neposredno prije istraživanja djecu upoznati s načinom rada - sudjelovanje nije obvezno i dijete može odustati kada god ono to želi.

3.8. Sređivanje podataka

Utvrditi broj prikupljenih radova, razvrstati ih po spolu i dječjoj dobi. Pristupiti analizi dječjih likovnih radova u odnosu na postavljene zadatke i istraživačka pitanja.

4. REZULTATI

Istraživanje je provedeno u Dječjem vrtiću Popaj. U istraživanju je sudjelovalo 60 djece u dobi od četvrte do sedme godina iz 3 odgojne skupine (mlađa, srednja, starija). Prikupljeno je 90 radova. Svi su radovi analizirani, ali je ovdje prezentirano 11 radova od jedanaestoro djece. Analiza radova se temelji na egzemplarnosti crteža u kojima se prikazuje dinamika i pokret, te utvrđivanju u kojoj mjeri određeni crtež potvrđuje postavljena istraživačka pitanja. Radovi su podijeljeni u dvije skupine (4,5 i 6-7 godina). Kodirani su sa 0, 1, 2 prema stupnju prikaza dinamike, odnosno pokreta na likovnom uratku.

Rezultati opservacije likovnih radova dijeliti će se u tri skupine i kodirati:

1. nema dinamike, pokreta na crtežu (bit će kodirano oznakom 0)
2. ima naznaka dinamike, odnosno pokreta na crtežu (bit će kodirano oznakom 1)
3. prikazana je dinamika, odnosno pokret na crtežu (bit će kodirano oznakom 2)

Tablica 1. Prikaz dinamike u potezu na likovnom uratku

4. godine						5. godina						6 - 7 godina					
0		1		2		0		1		2		0		1		2	
F	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
5	50%	2	20%	3	30%	4	23,5%	7	41,2%	6	35,3%	3	16,7%	8	44,4%	7	38,9%

Kod djece u dobi od 4. godine 50% dječjih likovnih radova kodirano je sa 0, što znači da se u njihovim likovnim radovima ne uočava dinamika poteza, kod dvoje djece odnosno 20% ima naznaka dinamike poteza, te kod 3 djece odnosno 30% prikazana je dinamika poteza.

Nadalje kod djece od pet godina 23,5% je kodirano sa 0, što znači da se u njihovim likovnim radovima ne uočava dinamika poteza, kod 41,2% tj. kod sedmero djece ima naznaka dinamike, te kod šestoro djece odnosno 35,3% prikazana je dinamika poteza.

Što se tiče djece u rasponu od šeste do sedme godine života, kod troje djece tj. 16.7 % je kodirano sa 0, što znači da se u njihovim likovnim radovima ne uočava dinamika poteza, kod osmero djece ima naznaka dinamike što u postotku iznosi 44,4%, te je kod sedmero djece odnosno 38,9% prikazana dinamika poteza.

Tablica 2. Prikaz pokreta likovnom uratku

4. godine						5.godina						6 - 7godina					
0		1		2		0		1		2		0		1		2	
F	%	f	%	f	%	f	%	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%
3	33,3%	4	44,4%	2	22,2%	4	28,6%	5	35,7%	5	35,7%	4	18,2%	9	40,9%	9	40,9%

Kod djece u dobi četvrte godine 33,3% radova kodirano je sa 0, što znači da se u njihovim likovnim radovima ne uočava pokret, kod četvero djece tj.44,4% ima naznaka u likovnim radovima. Kod dvoje djece odnosno 22,2% prikazan je pokret u likovnim uradcima.

Nadalje, kod djece od 5.godina kod četvero djece odnosno 28,6% dječjih likovnih radova kodirano je sa 0, kod petero djece nailazimo na naznake u likovnim uradcima što u postotku iznosi 35,7%, te kod petero djece nailazimo prikaz pokreta, što također iznosi 35,7%.

Kod djece od šeste do sedme godine 18,2% radova je kodirano sa 0, odnosno u njihovim likovnim radovima se ne uočava pokret, kod 40,9% djece, odnosno kod devetero djece ima naznaka u prikazu pokreta u likovnim uradcima, te je kod devetero djece prikazan pokret u likovnim uradcima, što u postotku također iznosi 40,9%.

5. Likovni uradci djece

Analizirani su samo neki od radova djece prema principu egzemplarnosti.

5.1. Radovi mlade djece

Karla 4,7 godina

Slika prikazuje pokret kroz ples osoba na slici, koji se očituje u raširenim rukama i nogama, odnosno položaju tijela osoba. Također se vidi da osobe plešu u istom smjeru sinkronizirano. Motiv rada je prepoznatljiv. Prilikom stvaranja motiva djevojčica crta djevojčice, što znači kako je djevojčica bila zainteresiranija za crtanje rada kojeg izvodi osoba istog spola. Istraživačko pitanje 1 koje glasi kako djeca starije vrtićke skupine prikazuju češće pokret, odnosno da je pokret u likovnom izrazu točniji nije potvrđeno jer je crtež izradilo dijete mlade vrtićke skupine, te je uspjelo prikazati pokret. Istraživačko pitanje 2 koje glasi da u likovnim uradcima djece starije dobne skupine prikaz pokreta je točniji i prepoznatljiviji, također nije potvrđeno jer je motiv ovog crteža prepoznatljiv.

Mila 4,5 godina

Istraživačko pitanje 1 odnosi se na to kako djeca starije dobne skupine češće prikazuju pokret u likovnom izražaju. U ovom slučaju, ovo pitanje ne može se primijeniti na ovaj likovni rad. Motiv za izradu ovog crteža je bila kiša. U crtežu se očituje dinamika kroz crte iz oblaka koje predstavljaju kišu koja pada, te se na podu mogu vidjeti lokve koje nastaju od kiše. Crne sjene i tamne boje nam još bolje predočavaju kako dijete doživljava i kakvog je raspoloženja kada kiša pada. Istraživačko pitanje 4 nije potvrđeno, jer je crtež izradilo dijete mlađe vrtićke skupine, što znači da se i kod djece mlađe vrtićke skupine može pojaviti dinamični prikaz na likovnom uratku.

Luka 4,5 godina

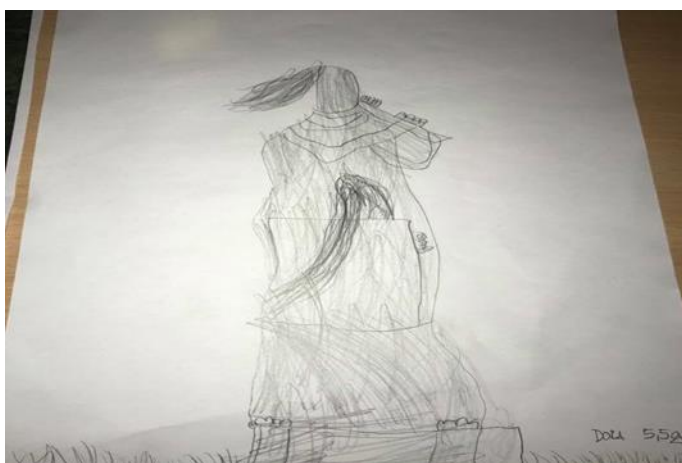
Na slici je prikazana tjelesna aktivnost odnosno različite vježbe, trčanje i preskoci. Pokret se očituje u različitim položajima ruku i nogu, ali i simbolima kao što su grede za preskakanje i vježbanje. Također se na gornjoj strani slike vidi osoba muškog spola koja vozi automobil i iz automobila izlazi dim, što znači da je automobil u fazi kretanja. Crtež je nacrtalo dijete mlađe vrtićke skupine što znači da istraživačka pitanja 1., 2. i 3. nisu potvrđena.

Magdalena 4,5 godina

Na crtežu se može vidjeti pokret kroz položaj tijela, ruke su raširene i podignute, a noge su u raskoraku. Po položaju usana (usne su raširene), očiju i nosa možemo vidjeti raspoloženje, odnosno da se osobe na crtežu vesele i da su sretne. Motiv crteža nije potpuno točan i prepoznatljiv. Istraživačko pitanje 1 koje glasi da djeca starije dobne skupine češće prikazuju pokret u likovnom izražavanju nije potvrđeno, a istraživačko pitanje 2 koje glasi da je u likovnim uradcima djece starije dobne skupine prikaz pokreta je točniji i prepoznatljiviji je djelomično potvrđeno. Istraživačko pitanje 3 nije potvrđeno, a istraživačko pitanje 4 ne možemo primijeniti na ovom crtežu, jer crtež prikazuje pokret, a ne dinamični prikaz.

5.2. Radovi starije djece

Dora 5,5 godina

Na slici možemo vidjeti crtež na kojemu osoba svira puhački instrument, u ovom slučaju flautu. Tijelo osobe nije naslikano sa mnogo detalja, ali se može razaznati spol po kosi i haljini koju osoba nosi. Ruke su naslonjene na instrumentu koji je naslonjen na usta. Također

se po položaju prstiju može vidjeti da osoba svira taj instrument, što znači da je u pokretu. Motiv crteža je prepoznatljiv. Crtež je naslikala djevojčica starije vrtićke skupine, te se potvrđuje istraživačko pitanje 1 koje glasi da djeca starije dobne skupine češće prikazuju pokret u likovnom izražavanju te istraživačko pitanje 2 koja glasi da je u likovnim uradcima djece starije dobne skupine prikaz pokreta je točniji i prepoznatljiviji.

Ana 7 godina

Lara 6,5 godina

Istraživačko pitanje 1 odnosi se na to kako djeca starije dobne skupine češće prikazuju pokret u likovnom izražaju. U ovom slučaju, ovo pitanje ne može se primijeniti na ova dva likovna rada, jer je prikazan lik u nepomičnom položaju. Naime, djeca su dobila zadatak naslikati

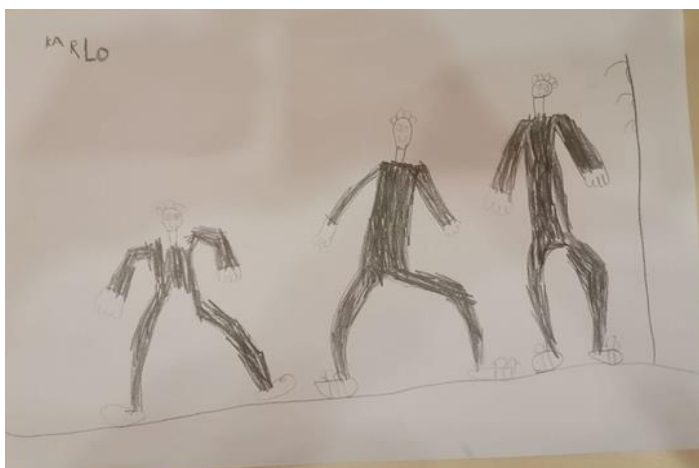

likovni rad prema slici umjetnika Klimta, koji su ona potom reproducirala na svoj način. Drugo istraživačko pitanje odnosi se na to kako u likovnim uradcima djeca starije dobne skupine prikazuju pokret točnije i prepoznatljivije. Ovo pitanje također se ne može primijeniti na ove uratke, jer je prikazan nepomičan lik. Pa se stoga na temelju ovoga uratka može zaključiti kako djeca starije vrtičke skupine preciznije slikaju ljudski oblik, te oblik očiju, nosa, usana, kose i tijela. Također se sa lica može iščitati i raspoloženje. Djeca starije dobne skupine pažljivije koriste boje kojima oblikuju frizuru, usne i pejzaž, što ujedno i potvrđuje istraživačko pitanje 4 koje glasi da kod djece starije dobne skupine češće nailazimo na dinamični prikaz na likovnom uratku.

Mila 6 godina

Motiv za izradu ovog crteža je bio Božić i Djed Božićnjak, što znači da je motiv za izradu ovog crteža prepoznatljiv. Pokret se može vidjeti u raširenim rukama te pokretu tijela Djeda Božićnjaka i djevojčice. Također se na slici vidi kako djevojčica tužno gleda u bor, što znači da nam je dočarano raspoloženje djevojčice. Također je zanimljivo primijetiti odnos likova na slici, gdje je djed Božićnjak prikazan veći i od djevojčice i od bora, gdje želi naglasiti njegovu važnost, odnosno smatra ga najvažnijim likom na crtežu. Potvrđena je istraživačko pitanje 1 koje glasi da djeca starije dobne skupine češće prikazuju pokret u likovnom izražavanju, pošto je crtež naslikalo dijete starije vrtičke skupine, te je potvrđeno istraživačko pitanje 2, koja nalaže da je u likovnim uradcima djece starije dobne skupine prikaz pokreta je točniji i prepoznatljiviji, jer je motiv očit i prepoznatljiv. Istraživačko pitanje 4 ne možemo primijeniti u ovom radu, jer je prikazan pokret, a ne dinamični prikaz.

Karlo 6 godina

Crtež prikazuje 3 osobe muškog spola, što se može prepoznati po odjeći i kratkoj kosi. Pokret je prikazan te se očituje u položaju tijela, tj. u raširenim rukama i nogama. Noge su savinute što također označava pokret. Crtež nema mnogo detalja, stoga motiv crteža nije potpuno prepoznatljiv, pa možemo reći da Istraživačko pitanje 2 koje glasi da je u likovnim uradcima djece starije dobne skupine prikaz pokreta je točniji i prepoznatljiviji nije potpuno potvrđeno, te je istraživačko pitanje 1 koje glasi da djeca starije dobne skupine češće prikazuju pokret u likovnom izražavanju potvrđeno.

Lucia 7 godina

Istraživačka pitanja 1 i 2 se ne mogu primijeniti na ovaj likovni uradak, jer se u ovome radu očituje dinamični prikaz u likovnom izražavanju djeteta kroz nepomični lik. Djeca su dobila zadatak naslikati portret Mona Lise poznatog umjetnika Leonarda da Vincia koja su ona potom reproducirala na svoj način. Ovaj likovni uradak je izradilo dijete starije vrtičke skupine, što potvrđuje istraživačko pitanje 4 koje glasi da djeca starije vrtičke skupine češće

prikazuju dinamični prikaz u likovnom uratku. Pažljivo su korištene boje kojima su naslikani i prikazani ljudski lik (oblik očiju, nos, usne kosa i tijelo) te okolina. Također se po položaju usana i očiju sa lica može iščitati i raspoloženje. Ruke su prekrížene što označava da tijelo nije u pokretu, nego je u stanju mirovanja.

Toma 6,2 godine

U ovom crtežu se pokret očituje kroz razne položaje tijela osoba na slici, tj. razne položaje ruku, nogu i glave osoba (prikazan je profil lica dviju osoba sa slike). Motiv je prepoznatljiv, odnosno noge i ruke su raširene, također i savinute što prikazuje osobu koja skače što potvrđuje istraživačko pitanje 2 koje glasi da je u likovnim uradcima djece starije dobne skupine prikaz pokreta je točniji i prepoznatljiviji. Na slici su prikazani simboli kao što su razne strunjače i grede za preskakanje. Crtež je izradilo dijete starije vrtičke skupine što istraživačko pitanje 1 koja glasi da djeca starije dobne skupine češće prikazuju pokret u likovnom izražavanju.

6. Zaključak

U ovom radu smo proučavali razvoj pokreta u likovnom stvaralaštvu djece, te je cilj provedenog istraživanja bio utvrditi slažu li se dosadašnje teorije spomenutih autora u radu s provedenim istraživanjem. Također smo kroz istraživačka pitanja analizirali dječje radove, tj. potvrdili smo ili opovrgnuli teorije o pokretu u likovnom izražavanju djeteta. Iako mnogi autori smatraju da se pokret u likovnom stvaralaštvu djeteta razvija tek od 5 i 6. godine, u radu su prikazani crteži djece mlađe vrtićke dobi u kojemu se očituje pokret odnosno dinamika poteza. To znači da su i određena mlađa djeca (4-5.5 godina) sposobna prikazati pokret, ali na nižoj razini nego starija djeca (5,5-7 godina). Kod većine djece starije vrtićke skupine uspješno je prikazan pokret tj. prepoznatljivo i detaljno što znači da je motiv rada očit. Također se može zaključiti kako djeca starije vrtićke skupine preciznije slikaju ljudski oblik, te oblik očiju, nosa, usana, kose i tijela te pažljivije koriste boje kojima oblikuju frizuru, usne i pejzaž. Iz crteža se također moglo iščitati da djeca češće crtaju osobe istoga spola.

Nadalje mnogi autori smatraju da je likovno izražavanje djece njihov subjektivni doživljaj okoline, odnosno unutarnje stanje, te se kroz likovne radove može uvidjeti psiha pojedinog djeteta.

Djecu se postupno se upoznaje s likovnim jezikom, komunikaciji s likovnim djelima i likovnim izražavanjem te stvaranjem određenim likovnim tehnikama, kao što ih se postupno uči jezičnom i pismenom izražavanju i stvaranju. Sukladno tome većina autora navodi faze razvoja dječjeg likovnog stvaralaštva, koje možemo povezati sa dječjim crtežima u ovom radu. Kroz analizu njihovog razvojnog procesa može se zaključiti da ih se najviše treba usmjeravati na njihovo spontano, prirodno i jednostavno likovno izražavanje.

Ovim istraživanjem utvrdili smo da je razvoj pokreta u dječjem likovnom izražavanju fleksibilan i da postoje odmak u odnosu na dosadašnje teorije. Očigledno se radi o intermitentnosti razvoja kod djece, međutim postoje pokazatelji koji govore da bi se ovakva istraživanja mogla nastaviti.

7. Literatura

1. Herceg L., Rončević A. i Karlavariš B. (2010) *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: ALFA
2. Belamarić, D. (1987). *Dijete i oblik : likovni jezik predškolske djece*. Zagreb: Školska knjiga
3. Grgurić N. i Jakubin M. (1996) *Vizualno likovni odgoj i obrazovanje* Zagreb, Educa
4. Bodulić, V. (1982) *Umjetnički i dječji crtež : priručnik za odgajatelje i nastavnike*, Zagreb, Školska knjiga
5. Tanay, E., R., (1988) *Likovna kultura u nižim razredima osnovne škole*, Zagreb, Školska knjiga
6. Huzjak, M. (2013). *Croatian Journal of Education : Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*,
(Vol. 15 No. Sp.Ed.1) 81-98 str.
Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr> (18.08)
7. Brajčić, M. (2020). *Land art u dječjem vrtiću-studija slučaja*. (Vol. 15 No. 2) 135-151.
Preuzeto s: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=376171 (25.08)
8. Balić-Šimrak, A. (2010). *Predškolsko dijete i likovna umjetnost; Kako njegovati i razvijati likovnost kod predškolskog djeteta*.(6-7)
Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/124737> (18.08)
9. Čokljat D. (2017). *Kognitivni razvoj i dječji crtež u ranoj životnoj dobi* (Diplomski rad).
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Preuzeto s: <https://zir.nsk.hr> (18.08)

10. Zupančić, T. i Hudoklin, D. (2016) *Školski vjesnik : Journal for Pedagogic Theory and Practice*, (Vol. 65 No.) 301-311

Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/160222> (18.08)

11. Škrbina D. (2013) *Art terapija i kreativnost- multidimenzionalni pristupi u odgoju, obrazovanju, dijagnostici i terapiji*, Zagreb, Veble commerce

12. Šipek B. (2015) *Dijete, vrtić, obitelj : Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima* (21-22)

Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/172745> (29.08)

13. Ekret, I. (2018) *Karakteristike dječjih likovnih radova u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju* (Diplomski rad) Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet

Preuzeto s: <https://repozitorij.ufzg.unizg.hr> (29.08)

14. Brešan, D. (2008) *Dječja likovna kreativnost : od prve do desete godine života*, Osijek, Učiteljski fakultet u Osijeku

15. Jakubin, M. (1999): *Likovni jezik i likovne tehnike – temeljni pojmovi*. Zagreb: Educa

16. Dekanić, M. (2016): *Prikaz ljudskog lika u crtežu djece predškolske dobi* (Završni rad)

Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet

Preuzeto s: <https://repozitorij.ufzg.unizg.hr> (29.08)

17. Raguž, N. (2017): *Prikaz pokreta u likovnom izrazu djece predškolske dobi* (Završni rad)

Slavonski brod, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Preuzeto s: <https://repozitorij.foozos.hr> (29.08)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Vlatka Tomić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 12.09.2021.

Potpis

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU**

STUDENT/ICA	Vlatka Tomić
NASLOV RADA	Razvoj prikaza pokreta u likovnom izrazu djece rane i predškolske dobi
VRSTA RADA	Završni rad
ZNANSTVENO PODRUČJE	Društvene znanosti
ZNANSTVENO POLJE	Pedagogija
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	doc. dr. sc. Marija Brayčić
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. doc. dr. sc. Marija Brayčić 2. dr. sc. Dubravka Kušćević 3. asistentica Mia Bogdan

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a.) u otvorenom pristupu
- b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
- c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

12.09.2021.

mjesto, datum

Vlatka Tomić

potpis studenta/ice